

-۱۱-

بقلم مجید موقر

پول کاغذی

-۲-

هنر و زیبایی و مفاخر ملی منعکس در اسکناس :

هر چند اسکناس بمنظور سهولت در داد و ستد تهیه میشود و از این لحاظ يك امر مالی و مادی بیش نیست، معینا انواع تفننات در آن بعمل میآید و اقسام تبعات صنعتی و علمی و هنری بدان بخشوده میشود. در عین حال برای جلوگیری از جعل و تقلید، نکاتی دقیق و رموزی ظریف در آن بکار میرود. البته اشخاص عامی و عادی توجهی باین دقایق هنری و نکات علمی و فنون زیبا شناسی که در اسکناسها مندرج و مندمج است و هر يك داستانی و تاریخی و سابقه‌ای در بردارند ندارند، تنها اعداد و ارقام روی اسکناسهاست که مورد علاقه و توجه آنها قرار میگیرد و بس :

« تو سو میبینی و من بیچشم سو تو ابرو من اشارتهای ابرو »

مثلا از هر کس پرسید که چند گونه اسکناس امروزه در ایران رایج است بدون تأمل و تردید خواهد گفت شش گونه، و اگر توضیح بیشتری بخواهید بیدرنگ خواهد

يك سمت اسکناس صد تومانی که بانك شاهنشاهی ایران در زمان ناصرالدین شاه چاپ کرد و منتشر ساخت

شمرده: ۲۰۰ ریالی، ۱۰۰ ریالی، ۵۰ ریالی، ۲۰ ریالی، ۱۰ ریالی، ۵ ریالی. ولی از او پرسید که چه نقوش و تصاویری بر آنهاست، محققاً در پاسخ دادن باز خواهد ماند. اجازه دهید برخی از این رموز و نکات را بعنوان نمونه برای شما برشمریم:

براسکناس ۲۰۰ ریالی دورنمای پل «ورسک» منقوش است. این پل از شاهکارهای صنعت بدیع معماری است. ایرانی باقتضای تمدن باستانی از عهد کهن آشنا بفنون ظریف و دقیق معماری بوده و در این فن شاهکارهایی بعالم بشریت داده و سبک‌های خاصی بوجود آورده تا جائی که سبک معروف «گوتیک» که انقلابی در روش معماری جهان برپاساخت مقتبس از سبک معماری ایرانی میدانند. ایرانی نخستین نژادی بود که «طاق زدن» را بکار برد و بهمین مناسبت شاهراه‌ها بوجود آورد و پلهای عظیم بر رودخانه‌ها و دره‌ها بست. پس شکفت نیست که ایرانی در این عصر ترقیات علمی، تنوع هنری خود را با استعانت فولاد و سیمان بمنصه ظهور رساند و شاهکاری در پل سازی پدید آورد. براسکناس ۱۰۰ ریالی عکس یکی از نقوش معروف تخت جمشید است، بدین

شرح: شاهنشاه بزرگ ایران «داربوش کبیر» بر تخت سلطنت نشسته، عصای شاهنشاهی در دست راست و یک دسته گل در دست چپ دارد، ولیعهد او خشایار شاه پشت سر او ایستاده و دست راست را بعلامت احترام بلند کرده، او هم در دست چپ یک دسته گل دارد. بعد از او یکی از مردم پارت است که از ندیمان خاصه شهریاری است (۱) و چیزی مانند دستمال در دست دارد. پشت سر او اسلحه دارباشی ویژه شاهنشاه است. اسلحه‌های نفیسی که بر تن اسلحه دارباشی است اسلحه خاصه ایست که شاهنشاه در مواقع لازم بر تن میکند و از نفیس‌ترین نوع خود بشمار است. اسلحه‌های شاهنشاه بیشتر از زرناب است و در نهایت ظرایف و زیبایی ساخته و پرداخته شده است. زیر اهنرهای زیبا در زمان هخامنشیان باوج ترقی رسیده بود و البته اسلحه‌های شاهنشاهی از عالی‌ترین نوع آنها

۱- خاورشناسان این شخص را از مردم سغد و باختر میدانند ولی آقای مصطفوی رئیس اداره باستان شناسی که يك عمر در تاریخ ایران و آثار باستانی ایران مطالعه و ممارست دارد او را پارتنی میدانند

بوده است (۲). بعد از اودو تن از سربازان نیزه‌بدست دیده میشوند که از قراولان کاخ همایونی و شاید از گروه ده هزار سربازان جاویدان باشند که در شجاعت و وطن‌پرستی و جانبازی شهرت جهانی داشتند و طرز آرایش جنگی سربازان جاویدان را بر ما معلوم میدارند. در جلو شاهنشاه دو عدد مجمر قرار دارد که عود در آن میسوزد تا تالار شاهنشاه را عطر آگین نگاه دارد. شخصی که رو بروی شاهنشاه با وضع خاصی ایستاده احتمالاً صدراعظم باشد که بعرض گزارش اوضاع قلمرو شاهنشاهی مشغول است. نکته دقیقیه که در این تصویر حائز کمال اهمیت است اینست که طرز لباس و آرایش صدراعظم و اسلحه‌دار باشی بر ما معلوم میدارد که هر دو از مردم «ماد» اند. یعنی شاهنشاه نظر بلند

اسکناس ۱۰۰ ریالی که اکنون در جر یان است

و روشن فکر ایران در تمشیت مهم امپراطوری وسیع خود از تعصبات ملی بدور است. داریوش بزرگ بود که برای نخستین بار بزرگترین امپراطوری را در جهان متمدن پی افکند. نگاهداری يك همچو امپراطوری عظیمی ناچار وسایل و وسایط و آلات و ابزار لازم داشت. برای حصول این امر خطیر، داریوش بزرگ ابداعات و ابتکاراتی بکار برد، از قبیل ساختن شاهراه‌ها و تعبیه چابار سریع‌السیر و تأسیس دیدبانیه‌ها و بسط عدالت و تحکیم

۲- در میان آثار نفیسی که چند سال پیش در سفر کشف شده اسلحه‌هایی از زرناب یافت شد که متعلق به زمان مادها بوده. اسلحه‌های داریوش خیلی شبیه باین اسلحه‌هاست. (تاریخ ایران و تمدن آن)

سازمانهای دولتی و تنظیم مالیاتها و غیره. این تشکیلات عریض و طویل و جدید الاحداث نیازمند مردانی دانا و بینا و کار آگاه بود. داریوش نمیتوانست در برگزیدن رجال تنها از میان مردم پارس بسنده کند، زیرا خود پارس از مستملکات ماد بود و رجال پارس در مملکتداری ورزیده و آزموده نبودند، پس داریوش ابزار کار خود را از همه جا بر میگرفت و رجال بصیر و خبیر را از میان هر گروهی بر میگزید. همین نقشی که اینک مورد بحث ماست روشن ترین دلیل اثبات این حقیقت است.

هر يك از اقسام دیگر اسکناس بنوبت خود دارای نکات و دقایق جالب توجه دیگری است که دانستن آنها خالی از فایده نیست. ولی ما محض رعایت اختصار بهمین دو نمونه بسنده نموده از ذکر باقی خودداری میکنیم.

اسرار و رموزی که در اسکناس نهفته است:

اسکناس در ظاهر امر يك پاره کاغذی بیش نیست که چاپی بر آن خورده است و بخودی خود هیچ ارزشی ندارد، ولی قیمت باطنی آن ممکن است بسیار باشد: بزرگترین اسکناس جاری در ایران ۲۰۰ ریال است. اما در انگلستان اسکناس هزار پوندی وجود دارد که ارزش آن ۲۴۰۰۰۰ ریال و در امریکا ده هزار دلاری یافت میشود که بهای آن ۸۵۰۰۰۰ ریال است.

چون متأسفانه در نتیجه عدم تناسب رشد اخلاقی با رشد علمی کسانی یافت میشوند که حاضرند علم خود را در طرق نامشروع بکار برند و از هر راهی شده پوای بدست آورند پس اگر جعل و تقلید اسکناس آسان باشد از ارتکاب این بزه روگردان نخواهند بود. بنابراین ناشرین اسکناس ناچارند در چاپ اسکناس رموزی بکار برند و بوسیلهای متوسل شوند که تقلید آنها آسان نباشد و از طرف دیگر کشف اسکناس جعلی میسر و مقدر باشد.

رموزی که در این باره بکار میرود گوناگون و علمی و فنی است و هر کشوری رموز خاصی استعمال میکند و کوشش دارد حتی الامکان کسی باین رموز پی نبرد. نگارنده نیز با احترام این اصل از ذکر پاره نکات فنی معذور است و تنها بذکر دقایقی مبادرت

میورزد که دانستن آنها خللی بدستگاه چاپ اسکناس وارد نیاورد :

کاغذی که در اسکناس بکار میرود کاغذ عادی نیست، بلکه از ترکیبات خاصی تهیه میشود و خود این کاغذ ارزش اوراق بهادار را دارد، بقسمی که از زمانی که بترکیب آن مبادرت میشود تا کاغذ میشود و زیر چاپ میرود و بشکل اسکناس بیرون میآید و منتشر میگردد زیر نظر و در تحت مراقبت هیئت های ویژه قرار خواهد داشت.

مرکبی که در چاپ اسکناس بکار میرود نیز مرکب عادی نیست، شیمی دانهای ماهر در تهیه مرکب اسکناس تشریک مساعی و هنر نمائی میکنند و انواع مرکبهای خاصی را بوجود میآورند که تقلید آنها آسان نیست، مثلاً اسکناس را روی کاغذ سفیدی بمالید خواهید دید که رنگ پس میدهد، در عین حال این رنگ تقریباً ثابت است زیرا با اینهمه گردشی که اسکناس دارد و اینهمه که دستمالی میشود رنگ آن زایل نمیکردد.

حاشیه اسکناسها از نقوش و خطوط پیچ اندر پیچی تهیه میشود که تهیه آنها کار بسیار مشکل و دقیق فنی است. متخصصینی که در این فن تخصص دارند رموز این فن را بکسی نمیگویند و وجود این متخصصین بقدری عزیز است که در زمان جنگ از انجام نظام وظیفه معافند. تهیه هر یک از این نقوش تا شش ماه تمام وقت یک متخصص را بخود

سمت دیگر اسکناس صد تومانی نامبرده در بالا

مشغول میدارد. هر چاپخانه هم صلاحیت و شایستگی چاپ اسکناس را ندارد. از همین جهت در هر کشوری اسکناس چاپ نمیشود کما اینکه با بودن چاپخانه های متعدد در ایران اسکناس را در خارج چاپ میکنند. مثلاً اسکناس جاری ایران در انگلستان چاپ شده و این چاپخانه چاپ اسکناس سی کشور دیگر را بعهده دارد و از چاپخانه های معروف چاپ اسکناس است.

در چاپخانه هیئت‌های مخصوصی نظارت بر عمل چاپ دارند و تمام عملیات چاپ زیر نظر دقیق آنها بعمل می‌آید تا چاپ اسکناس پایان یابد و بسته بندی شود و حمل گردد. آنگاه تمام کلیشه‌ها را با تشریفات خاصی معدوم میکنند:

جعل اسکناس و مجازات جعل اسکناس:

باتمام این دقت‌ها باز گاهی دیده میشود که اسکناس جعلی بجزیران می‌افتد کما اینکه چندی پیش اسکناسهای جعلی پنج دلاری امریکائی در بازار تهران یافت شد. گاهی جعل اسکناس جنبه سیاسی دارد، مثلاً در زمان جنگ بین المللی دوم اسکناسهای پنج پوندی انگلیسی در آلمان بچاپ رسید. قانون مجازات عمومی ایران در باره جعل اسکناس چنین میگوید:

« هر کس اسکناس بانک ملی ایران را جعل کند یا با علم بجعل و تزویر استعمال نماید یا داخل مملکت نماید طبق ماده ۹۸ قانون مجازات عمومی بحبس با اعمال شاقه تا پانزده سال محکوم میشود.

سایر خصوصیات انتشار اسکناس:

انتشار اسکناس خصوصیات دیگری دارد از قبیل پشتوانه و مقدار انتشار و تأثیر انتشار اسکناس در هزینه زندگی و غیره که بحث در آنها موجب تطویل کلام و از بحث ما خارج است. در باره «پول کاغذی» مطلب را در اینجا خاتمه میدهیم.

گرامات

از گرامات مشایخ خراسان است: در حالتی که فوت میشوند بعد از چند وقت درخت پسته از مزار ایشان میروید و مشایخ عراق در چله گل سرح بریدان در زمستان نشان میدهند و در شب بجای روغن آب در چراغ میکرده‌اند و احیاناً پرواز کرده میبیرند، و همچنین مشایخ ترکستان هر چه آرزو کرده و خواسته‌اند ممکن شده است.

پند اهل دانش و هوش
تألیف شیخ بهانی

نمونه خطوط خوش کتابخانه شاهنشاهی ایران: نکاسته
دکتر مهدی بیانی مدیر کتابخانه ملی تهران - قطع رقعی - ۸ + ۳۵۹
ص (از ص ۱۶۱ تا ۳۳۰ تصاویر خطوط است) - تاریخ چاپ مهر ۱۳۲۹،
تهران (در آذر ۱۳۳۱ بخش شد) - چاپ تابان/بها: ۲۵۰ ریال.

این کتاب برخلاف آنچه بر روی آن نوشته شده فهرست نمونه خطوط خوش کتابخانه شاهنشاهی ایران است که بنمایش گذاشته نشده است، ولی قرار بوده بنمایش گذارده شود. از آغاز این کتاب ذوق و لطف هویدا است. فراهم آورنده صفحه عنوان را خود به «هفت قلم» نوشته است. همین هنر او را مینماید. در مقدمه کتاب مطالب مفیدی از جهت آشنائی یافتن به چگونگی تهیه کتاب دیده میشود. متن کتاب در چهار بخش است. بخش نخستین: نثک، رفاع، نسخ - بخش دوم: تعلیق - بخش سوم: نستعلیق - بخش چهارم: شکسته. در دنبال هر یک از این سه بخش هم نمونه خطوط قرار دارد.

دکتر بیانی در پایان کتاب فهرستی از مصادر تألیف خود را بر می شمارد که متضمن نام اکثر کتب مربوط به خط و خطاطی است. این فهرست بسیار سودمند است.
کتاب در نهایت زیبایی و نفاست بچاپ رسیده است. عموم تصاویری که از خطوط بچاپ رسیده خوانا است و مفید فایده. آقای دکتر بیانی رئیس دانشمند کتابخانه ملی پیش از این کتاب فهرست خطوط خوش کتابخانه ملی و گنجینه قرآن را تألیف و طبع کرد. آن هر دو نیز قابل استفاده کامل است.

فهرست کتابخانه دانشگاه تهران: کتب اهدائی آقای سید محمد مشکوة - جلد اول، کتب راجع بقرآن و دعا - گرد آورنده علینقی منزوی تهرانی - از انتشارات دانشگاه تهران، شماره ۱۲۳ - با مقدمه ای از آقای مشکوة - قطع وزیری - ج + بیج + ۲۷۵ ص + تصویری رنگی از مجللی - کتابخانه دانشگاه - تهران، ۱۳۳۱.

آقای سید محمد مشکوة استاد فاضل کریم الطبع در سه سال پیش کتابخانه خود را که بالغ به یک هزار و یکصد جلد کتاب خطی بود به دانشگاه طهران هدیه کرد.
اکنون نخستین مجلد فهرست این کتابها که با اهتمام آقای علینقی منزوی تهرانی تدوین و فراهم شده از طبع خارج گردید. اهمیت کتابهای آقای مشکوة از این جلد فهرست مشهود نمیشود و بیگمان کتابهای مهم و قابل توجه این کتابخانه بمناسبت موضوع در مجلدات دیگر فهرست نموده میشود. آقای مشکوة خود در آغاز این جلد سبب کار نیک خود را مینویسد. آقای منزوی هم در مقدمه کتاب به تفصیل تمام همین مطلب را بازگو میکند، ضمناً سرگذشت زندگی آقای مشکوة و فهرست تألیفات ویراهم میدهد. نکته جالب اینست که در این مقدمه کوتاه نام آقای مشکوة بدو صورت مختلف آمده: «مشکوة - مشکاة». در حالی که لازم بود که فاضل محترم یکی از دو صورت را برمیگزید. نیز ضرور نبود که شماره شناسنامه آقای مشکوة هم در این فهرست آورده شود، زیرا قطعاً و یقیناً هیچگونه فایده و سودی برای هیچ یک از مراجعین باین فهرست نخواهد داشت. دقت و